

В. Ф. Погорілко, Т. Я. Любива

Інформація

ІНФОРМАЦІЯ (від лат. *informatio* – роз'яснення) – відомості, які передають усним, писемним та іншими шляхами за допомогою умовних сигналів і технічних засобів. І. розглядають у контексті її змісту, структур. організації, динаміки (процесів створення, передавання, сприйняття, використання, зберігання тощо). Від серед. 20 ст. поняття «інформація» стало одним із основних серед загальнонаукових категорій, що пов'язано з розвитком [інформатики](#), [кібернетики](#), *теорії інформації*, [інформаційних ресурсів](#) та ін., а також із розповсюдженням комп'ютерної техніки. Обов'язкові передумови функціонування інформаційного простору – наявність джерела, користувачів та засобів передачі І. (каналів зв'язку). Носіями І. є сигнали – матеріальні процеси, які користувачі І. сприймають як знаки із певною семантикою. При цьому важливо не лише зафіксувати ці знаки, а й відповідно їх інтерпретувати, оскільки для різних користувачів та сама І. може мати різне значення (інколи навіть протилежне). Значна залежність впливу І. на користувача від її сприйняття уможливила основоположнику кібернетики та теорії штучного інтелекту Н. Вінеру порівняти інформацію до таких понять, як «матерія» та «енергія». Розрізняють три форми інформаційних процесів: біологічна І. всередині живих організмів і між ними (див. [Генетична інформація](#)), соціальна І. у людському суспільстві, машинна І. (всередині та між машинами). Здатність живих організмів і їхніх спільнот до самоорганізації, постійне пристосування до змін довкілля зумовили виокремлення вагомої ролі процесів інформаційної взаємодії з навколишнім світом і формування інформаційних моделей зовнішнього світу в живих організмах (Г. Бейтсон). Завдяки культурі як засобу створення і поширення І. її накопичення у людському суспільстві збільшується. Так званий інформаційний вибух 2-ї пол. 20 ст. спричинив створення і широке розповсюдження інформаційних технологій та перехід розвинених країн до [інформаційного суспільства](#).

Закон України «Про інформацію» (1992) визначає І. як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та доквіллі. Інформаційні відносини, які виникають при одержанні, використанні, поширенні, зберіганні інформації, врегульовані Конституцією України, Законами України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (обидва – 1992), «Про телебачення і радіомовлення», «Про науково-технічну інформацію» (обидва – 1993),

«Про захист інформації в автоматизованих системах» (1994), «Про рекламу» (1996), «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України», «Про видавничу справу», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» (усі – 1997) та ін. законодавчими актами про окремі галузі, види, форми і засоби І., міжнародними договорами й угодами, ратифікованими Україною. Основні галузі І.: політична, економічна (див. [Економічна інформація](#)), духовна (культурна), наук.-технічна, соціальна, екологічна, міжнародна. Головними видами І. є статистична, масова, довідково-енциклопедична, соціологічна, І. про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, правова, про особу; джерелами – передбачені або встановлені законом документи й інші носії (матеріал. об'єкти, що зберігають І., а також повідомлення ЗМІ та публічні виступи).

Інформаційні відносини ґрунтуються на принципах гарантованості права на І.; відкритості, доступності І.; об'єктивності, вірогідності, повноти та точності І.; законності отримання, використання, поширення та зберігання І. Провідні напрями та методи державної інформаційної політики: забезпечення доступу громадян до І.; створення національних систем і мереж І.; зміцнення матеріал.-технічних, фінансових, організаційних, правових, наукових основ інформаційної діяльності; забезпечення ефективного використання І.; сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів; сприяння міжнародному співробітництву в галузі І.; гарантування інформаційного суверенітету України. Законодавством України передбачені організаційні, технічні та інші заходи, правові норми щодо запобігання заподіяння шкоди інтересам, потребам особи, суспільства, держави у інформаційній галузі, забезпечення права на І. Мета правового захисту І. – дотримання інформаційної безпеки, запобігання негативного впливу недоброякісної І. на життєво важливі інтереси, потреби особи, суспільства, держави; запобігання несанкціонованого доступу до І. як об'єкта власності, пошкодженню, знищенню, спотворенню, незаконного збору І. та ін. правопорушенням при її створенні, обробленні, зберіганні, поширенні; відновлення порушених інформаційних прав; відшкодування завданих збитків.

Захисту підлягає будь-яка документальна І., дані та програми автоматизованих систем, неправомірною дією з якими може спричинити шкоду власникові, користувачеві або ін. учасникові інформаційної діяльності. Закон охороняє відкриту І. (зокрема бібліотечні та архівні фонди) й І. з обмеженим доступом – державної, банківської, комерційної, адвокатської, лікарської таємниці, деякі види служб, таємницю листування, телефонних розмов та ін. повідомлень, що передаються засобами зв'язку. З метою запобігання неправомірному обмеженню доступу до конфіденційної І. КМ України встановлює перелік відомостей і документів, що не можуть становити комерційну (різновид конфіденційної) І.

Захист відкритої (або з обмеженим доступом) І. забезпечують також шляхом встановлення юридичної відповідальності за вчинення правопорушень: кримінальна відповідальність – за розголошення військової, державної, комерційної таємниці, таємниці листування, телефонних розмов та інших повідомлень, які передають засобами зв'язку, підприємницьке шпигунство, передавання або збір з метою передавання іноземним організаціям чи їхнім представникам відомостей, що становлять службову таємницю, порушення роботи автоматизованих систем. Зокрема, адміністративне стягнення у вигляді штрафу встановлено за поширення, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою запобігання шкоди діловій репутації або майну ін. підприємця; цивільно-правова відповідальність – у випадках, коли неправомірні дії завдають матеріальної або моральної шкоди особі, але не мають ознак кримінальних вчинків. Крім того, відповідно до Конституції України кожен її громадянин має право вимагати в судовому порядку спростування недостовірної І., що завдає шкоди його честі та гідності, а також честі та гідності членів його родини. У випадках поширення відомостей, які принижують ділову репутацію організації або юридичної особи, остання має право звернутися до суду з вимогою про їхнє спростування незалежно від того, ким (фізичними чи юридичними особами) вони поширені.

В. Ф. Погорілко

Інформація соціальна

Інформація соціальна (І. с.) – сукупність знань, відомостей, даних і повідомлень, сформованих та відтворених у суспільстві, що стосуються характеристик і стану соціальних явищ, процесів або окремих індивідів (груп індивідів). Вона відмінна від природничо-наукової і технічної інформації, хоча іноді технічна інформація може набувати рис І. с., якщо торкається інтересів груп індивідів (напр., інформація про будівництво АЕС). І. с. виникає в суспільстві із появою взаємодії і комунікації між людьми, її виробляють соціальні суб'єкти – окремий індивід або група індивідів. Циркуляція І. с. в суспільстві між двома або більше індивідами, передача від одного суб'єкта (індивіда, групи) до іншого відбувається або безпосередньо між індивідами, або опосередковано – через ЗМІ, різні носії інформації (книги, диски, плівки тощо). У будь-якому випадку засобами передавання І. с. є природна мова або інша знакова форма. Крім генерування та передавання, її перетворюють, зберігають, застосовують соціальні суб'єкти. І. с. регулює соціальну взаємодію, суспільні відносини і, певним чином, соціальні процеси. Її характеристики: кількість, цінність, зміст, правдивість, достовірність, повнота, глибина, точність, переконливість, доведеність, новизна, ефективність, оптимальність, оперативність, надійність, виразливість. Якщо перші три характеристики такі ж, як і характеристики ін. видів інформації, то наступні переважно можуть бути застосованими саме до І. с. Це, зокрема, пов'язано із тим, що І. с. не є

нейтральною. Вона несе на собі відбиток соціальних, політичних, економічних явищ та процесів, що відбуваються в суспільстві. І. с. також може бути вираженням мотивів, настроїв, переконань, умов життя тощо окремих індивідів (соціальних груп) у суспільстві. Серед її найважливіших суспільних функцій – комунікативна, управлінська, науково-пізнавальна, навчально-виховна, агітаційно-пропагандистська, а також орієнтаційна. Розрізняють наукову і ненаукову І. с. Дані емпіричних соціологічних досліджень – приклад наук. І. с., що може бути використана з метою опису, пояснення стану або прогнозування розвитку різних сфер суспільного життя, явищ і процесів.

Збором, узагальненням та систематизацією І. с. займаються соціальна статистика, соціологія, демографія тощо. Фактологічна І. с. – предмет переважно державного і відомчого статистичного обліку. Особливу роль відіграє І. с., отримана в результаті соціологічних досліджень. Це головні відомості про суб'єктивний світ людини, структуру ціннісних орієнтацій, потреб, оцінок, думок, відносин, поведінку. І. с. (зокрема соціологічні дані емпіричних досліджень) систематизують і зберігають в архівах соціальних даних, найвідоміші серед яких – Центр Роупера, Міжуніверситетське об'єднання політичних і соціальних досліджень, Рада європейських архівів соціальних даних тощо. І. с. може накопичуватися в суспільстві, але не обов'язково постійно використовуватися. Напр., якісь хибні або нездійснені проекти можуть бути названими І. с., але не застосовуватися і навіть не фіксуватися на матеріал. носіях інформації, а існувати у вигляді переказів від одного покоління до іншого.

Т. Я. Любива

Рекомендована література

1. Законодавство України про інформацію. 1998;
2. Костецька Т. А. Право на інформацію в Україні. 1998 (усі – Київ).
3. Горбачик А. П. Архіви соціальних даних: цілі існування, форми роботи, проблеми створення // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2000. № 3.

Бібліографічний опис:

Інформація / В. Ф. Погорілко, Т. Я. Любива // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-12485>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).